

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто сучасні тенденції розвитку молокопереробних підприємств Житомирської області. Досліджено структуру виробництва основних видів молочної продукції за останні три роки. Встановлено зовнішні та внутрішні фактори впливу на виробництво та реалізацію молочної продукції.

Постановка проблеми

Ринкова трансформація аграрного сектора національної економіки супроводжувалася суттєвими кризовими явищами, які особливо гостро виявилися у сфері виробництва та переробки молочної продукції. Низька зацікавленість товаровиробників значно звузила сировинну базу переробних підприємств. Обсяги та якість сирого молока не дозволяють ефективно використовувати виробничий потенціал переробних підприємств. Загальною проблемою молокопродуктового підкомплексу є не тільки нарощування обсягів виробництва молока, але й забезпечення ефективного використання молочної сировини на молокопереробних підприємствах. Зазначені тенденції визначають актуальність дослідження проблем функціонування молочної галузі.

Аналіз останніх досліджень

Питання ефективності виробництва молока в господарствах різних організаційно-правових форм, функціонування молокопродуктового підкомплексу, розвитку внутрішнього ринку молока, формування сировинних зон молокозаводів знайшли своє відображення у наукових працях вітчизняних учених: В.Г. Андрійчука, П.С. Березівського, В.Н. Зимовця, М.М. Ільчука, Т.Л. Мостенської, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, А.М. Стельмашука, В.М. Трегобчука, О.М. Шпичака,

В.В. Юрчишина та ін. Водночас варто зазначити, що система функціонування молочної промисловості окремого регіону знаходиться у динамічному стані та потребує комплексного дослідження і вдосконалення.

Об'єктом дослідження є процес функціонування молокопереробних підприємств Житомирської області. Теоретичною і методологічною основою даною дослідження є системний підхід до вивчення економічних явищ, теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених. Поставлені завдання зумовили використання комплексу економічних методів дослідження: економіко-статистичного – для виявлення тенденцій і закономірностей розвитку молокопереробних підприємств; соціологічних опитувань – для встановлення внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на обсяги виробництва та реалізації молочної продукції переробними підприємствами; абстрактно-логічного – для формулювання теоретичних основ, висновків та пропозицій.

Результати досліджень

Функціонування молочної промисловості пов'язане із заготівлею та переробкою сировини, а також виготовленням молокопродукції. В її структурі виділяються самостійні ланки, що виконують цільові функції і працюють заради досягнення спільної мети. Організація заготівлі молока поєднує товаровиробників та переробні підприємства і виступає первинною ланкою молочної промисловості. Метою її діяльності є забезпечення молокопереробних підприємств необхідною кількістю сировини для максимального завантаження виробничих потужностей і запобігання втратам. Іншою складовою молочної промисловості є галузь переробки сировини, в якій реалізується кінцева мета технології виробництва молокопродукції – процес створення з сирого молока високоякісної кінцевої продукції. Завершальною ланкою молочної промисловості є збут готової молокопродукції. Неможливість довготривалого зберігання молока і переважної частини продуктів його переробки зумовлює щоденний товарорух і стратегічну важливість безперерійного функціонування галузі збуту молочної продукції.

Молоко і молокопродукти займають важливе місце в раціоні харчування людини, оскільки містять амінокислоти, мінеральні елементи, білки та вітаміни, необхідні для організму. Крім цього, вони складають 20 % енергетичної цінності споживчого кошику населення [2].

Молокопереробні підприємства відіграють важливу роль у поповненні ринку високобілковими продуктами, котрі необхідні для збалансованого харчування населення. Стабільність системи переробки молочної сировини і, відповідно, виробництва молочних продуктів насамперед залежить від наявності та ефективності використання необхідних у виробництві ресурсів і стабільності платоспроможного попиту на дану продукцію.

Перспективи розвитку молокопереробної промисловості безпосередньо визначаються станом сільськогосподарського виробництва, технічного забезпечення, продовольчого товарообороту, а також рівновагою у розвитку вказаних підсистем.

Молочна промисловість Житомирської області характеризує собою потужну галузь молокопродуктового підкомплексу регіону. Її функціонування спрямоване на своєчасну переробку сировини на кінцеві молокопродукти і доставку їх споживачам. Досягнення такої мети обумовлює необхідність підвищення ефективності промислової переробки молока та розширення асортименту виробництва високоякісної і конкурентоспроможної молочної продукції. В умовах ринкової економіки одним із головних чинників забезпечення конкурентоспроможності молочної продукції стають зростаючі вимоги до її якості. Виробництво високоякісної продукції значною мірою визначається кількістю сировини відповідної якості. Яскравим прикладом такого твердження є молокопереробна галузь.

Основною сировиною для молокопереробних підприємств є молоко сире незбиране. Різке скорочення виробництва молока в державному секторі залишило багато молокопереробних підприємств без необхідної кількості сировини. Багато підприємств, позбавившись сировинної зони, простоюють або працюють не на повну потужність. Невирішеною залишається проблема збору та доставки молока з господарств населення на великі переробні підприємства та його раціональної переробки з використанням сучасних методів і машинних технологій.

Пропозицію молочної сировини на ринку забезпечують сільськогосподарські підприємства усіх форм власності та особисті селянські господарства. Динаміка виробництва молока за 1990–2004 рр. в Житомирській області характеризується такими даними (рис.).

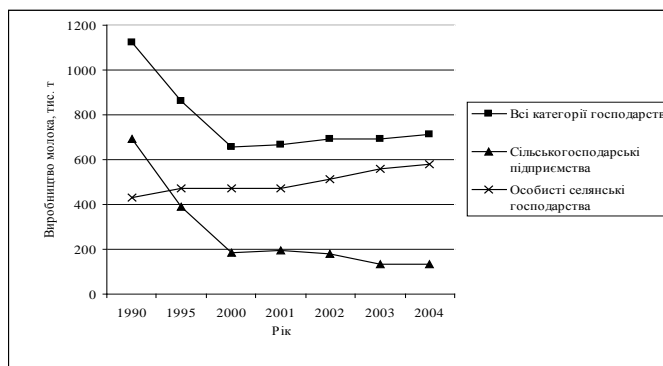


Рис. Динаміка виробництва молока по категоріях господарств Житомирської області

У 2004 р. господарствами Житомирської області було вироблено 5,2 % загальнодержавного виробництва молока. Протягом 1990–2004 рр. скорочення виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах супроводжувалося незначним його зростанням в господарствах населення, внаслідок чого відбулось зниження загальних обсягів виробництва молока в Житомирській області з 1123,9 тис. т у 1990 р. до 710,3 тис. т у 2004 р. [6]. Спостерігається одна з істотних тенденцій в розвитку галузі молочного скотарства – зміна структури виробництва молока. Сільськогосподарські підприємства втратили провідні позиції у структурі виробництва молока. В той же час, обсяги молока, виробленого у господарствах населення області, збільшилися з 431,0 тис. т у 1990 р. до 577,3 тис. т у 2004 р. (тобто 1,3 рази), що пояснюється особистою зацікавленістю виробників у високих надоях молока та раціональним використанням кормових ресурсів. Якщо у 1990 р. питома вага господарств населення в загальному обсязі виробництва молока по області становила 38 %, то у 2004 р. – 81,3 %, що у 4,3 рази перевищило обсяги виробництва сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1. Заготівля молока молокопереробними підприємствами Житомирської області за категоріями господарств

Категорії господарств	2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Заготовлено молока за рік	249,0	100	247,9	100	257,8	100	311,4	100
<i>в тому числі</i> Сільськогосподарські підприємства	107,7	43,2	115,0	46,4	87,4	33,9	99,7	32,0
Особисті селянські господарства	139,3	56,0	131,1	52,9	169,5	65,7	210,8	67,7
Інші господарські структури	2,0	0,8	1,9	0,7	1,0	0,4	0,9	0,3

Джерело: розраховано за даними Житомирського обласного управління статистики.

Рівень обсягів заготівлі молока молокопереробними підприємствами стабілізувався і починаючи з 2003 р. спостерігається тенденція до його зростання (табл. 1). Питома вага приватного сектора у постачанні молока переробним підприємствам області у 2002 р. становила 25,5 %, у 2003 р. – 30,2 %, а у 2004 р. – 36,5 % від загального обсягу виробництва. Це свідчить про те, що приватний сектор має значний невикористаний резерв збільшення заготівель молока для переробної промисловості. Зазначимо, що відбувається зменшення заготівель молока у сільськогосподарських підприємств, що зумовлено масовим скороченням чисельності поголів'я корів і різким зниженням їх продуктивності.

Проаналізуємо динаміку виробництва основних видів молокопродукції в Житомирській області (табл. 2). Станом на 2004 р. в області нараховувалося 41 молокопереробне підприємство, з них 20 – малих, проте кількість підприємств, що реалізували продукцію – тільки 25 [5]. Така ситуація пояснюється тим, що ряд підприємств (ТОВ “Попільнянський

молокозавод” та ТОВ “Сири Черняхова”) тимчасово не працює у зв’язку зі зміною форми власності. ТОВ “Молокопродукт” (м. Коростень) працює в режимі приймального пункту.

В сучасних умовах господарювання асортимент продукції молокопереробних підприємств Житомирщини поступово оновлюється і розширюється. Вся продукція з незбираного молока виготовляється у розфасованому вигляді. Протягом останніх років освоєно виробництво нових видів продукції: морозива у сімейній упаковці, спрею (масла на основі рослинних жирів), сирів нежирних, сирків солодких нежирних у шоколадній глазури, молока тривалого зберігання, різних видів майонезу.

Виробництво сирів є важливою підгалуззю молочної промисловості. Провідними виробниками якої є ДП “Новоград-Волинський сиркомбінат” та ТОВ “Андрушівський маслосирзавод”. У 2004 р. вони виробили відповідно 1062 та 2136 т жирних сирів (разом це склало 76 % від загального виробництва в області). Спостерігається щорічний приріст обсягів виробництва даної продукції – з 5648,0 т у 2002 р. до 16790,0 т у 2004 р.

У структурі молокопереробної промисловості однією з провідних підгалузей є маслоробна. У 2003 р. порівняно з 2002 р. спостерігалось деяке збільшення виробництва даного продукту, а у 2004 р. виробництво масла становило вже 17566,1 т. Лідером у виробництві масла вершкового в області залишається ТОВ “Андрушівський маслосирзавод”, який забезпечує близько 25 % загального виробництва.

Таблиця 2. Виробництво основних видів продукції молокопереробними підприємствами Житомирської області, тонн

Вид молочної продукції	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2004 р. у % до 2002 р.
Продукція з незбираного молока у перерахунку на молоко	12342,0	20848,0	17025,0	138,0
Молоко оброблене рідке	4940,0	6225,0	6311,0	127,8
Продукти кисломолочні	11536,1	20934,0	10709,0	92,8
<i>в тому числі</i>				
вершки	112,0	646,1	210,6	188,0
сметана	687,0	913,0	1241,1	180,6
йогурт	417,7	466,2	502,3	120,3
сир кисломолочний	603,2	904,8	2530,6	419,5
Масло тваринне	13165,6	17306,5	17566,1	133,4
Сири жирні (вкл. бринзу)	5648,0	9813,0	16790,0	297,3
Знежирена молочна продукція у перерахунку на незжирене молоко	1892,0	383,0	652,1	34,5
Сухе незжирене молоко	9359,0	10045,0	10442,0	111,6
Сироватка суха	510,2	670,0	1219,0	239,0
Казеїн	1352,6	1452,0	1500,0	110,9
Морозиво	11373,0	11825,0	14209,0	125,0
Консерви молочні, туб	25846,0	15746,0	4495,0	17,4

Джерело: дані Житомирського обласного управління статистики.

У 2004 р. порівняно з 2003 р. в Житомирській області спостерігалось суттєве зменшення обсягів виробництва продукції з незбираного молока і кисломолочної продукції зокрема. Основними виробниками кисломолочних продуктів є підприємства Житомирського району (близько 90 % виробництва області). У 2004 р. 8248 т цільномолочної продукції було вироблено ДП “Молочний завод “Рейнфорд” та 2330 т – ВАТ “Житомирський маслозавод”.

Молочні консерви в Житомирській області виробляють два підприємства: ВАТ “Овруцький молочноконсервний комбінат” і ВАТ “Галіівський маслозавод”. У 2004 р. ними було вироблено відповідно 4435 і 60 туб молочних консервів. Протягом останніх років бурхливий розвиток отримало виробництво сухого молока зі скотин, а з сироватки – казеїну на експорт (відповідно 10442,0 та 1500,0 т у 2004 р.).

Безумовним лідером області у виробництві морозива є ВАТ “Житомирський маслозавод”. Так, у 2004 р. підприємством було забезпечено 88,1 % (12524 т) виробництва морозива в області та 13 % - в Україні в цілому. ВАТ “Житомирський маслозавод” є одним із трьох підприємств-виробників морозива в Україні, що має сертифікат якості ISO-9001-2000.

Виробничі потужності молокопереробних підприємств Житомирщини використовуються не в повному обсязі, в першу чергу, внаслідок недостатньої забезпеченості молочною сировиною та зниження платоспроможного попиту. Слід зазначити, що виробничі потужності більшості молокопереробних підприємств є морально застарілими та фізично зношеними. Оновити власний технічний парк і зупинити процес старіння техніки можуть лише окремі підприємства.

На ефективність виробництва та реалізації молока і молочних продуктів впливає ряд зовнішніх та внутрішніх факторів. З метою виявлення ступеню впливу цих факторів проведено соціологічне опитування провідних спеціалістів молокопереробних підприємств. В результаті виявлено, що серед зовнішніх факторів найбільший вплив на обсяги виробництва молокопродуктів справляють: кількість сировини відповідної якості, рівень закупівельних цін, сезонність виробництва молока та конкуренція з боку виробників аналогічної продукції.

Серед внутрішніх факторів впливу на обсяги виробництва молокопродуктів було виділено технічне оснащення підприємства, налагодженість зв'язків із постачальниками сировини та каналів збуту, а також відповідність сировини екологічним стандартам. Незважаючи на те, що всі фактори є взаємопов'язаними, респонденти були одноставними в думці про те, що саме якість сировини і технологічне оснащення підприємства обумовлюють ефективність виробництва молочних продуктів.

Окремо розглядалися фактори впливу на обсяги реалізації молочної продукції. До визначальних були віднесені налагодженість збутових каналів, популярність торгової марки, широта асортименту молочної продукції, а також проведення маркетингових досліджень попиту і пропозиції на ринку молокопродуктів.

Висновки

Функціонування підприємств молочної галузі Житомирської області характеризується певними особливостями організаційного розвитку. По-перше, різке скорочення обсягів виробництва молока та зниження його ефективності викликає руйнування сировинної бази молочної промисловості, призводить до неповного використання виробничих потужностей переробних підприємств. По-друге, протягом останніх років спостерігається зміна структури виробництва молока, висока питома вага належить особистим селянським господарствам, що вимагає зміни організації системи заготівель молока. По-третє, дослідження факторів впливу на виробництво та реалізацію молочної продукції виявило, що найбільш значущими серед них є рівень розвитку сировинної бази, сезонність виробництва молока, налагодженість каналів постачання та збуту, широта асортименту продукції, технічне та технологічне оснащення підприємства.

Перспективи подальших досліджень

Функціонування та розвиток молочної промисловості вимагають підвищення економічної ефективності виробництва, переробки та реалізації молочної продукції, налагодження відповідних організаційно-економічних механізмів взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та переробними підприємствами. Діяльність молокопереробних підприємств повинна бути спрямована на виробництво продуктів, які користуються значним попитом у населення, екологічно безпечних, збагачених необхідними для організму людини компонентами. Це потребує переорієнтації підприємств молокопереробної промисловості на розширення асортименту, покращання якості, товарного вигляду молочної продукції; зростання виходу кінцевої продукції з одиниці сировини; виробництво знежиреної та збагаченої вітамінами молочної продукції.

Література

1. *Ільчук М. М.* Ринок молока: проблеми сільськогосподарських товаровиробників // *Агроінком*. – 2003. – №5-8. – С. 40–43.
2. *Кленик З.* Харчування українців сьогодні: нагальні проблеми та шляхи до їх вирішення // *Продукти харчування*. – 2005. – №13. – С. 52–55.

3. *Мостенська Т. Л.* Особливості формування попиту і пропозиції на ринку харчових продуктів // Економіка АПК. – 2003. – №1. – С. 113–120.

4. *Пабат В. О., Вінничук Д. Т., Гончаренко І. В.* Молочна індустрія України // Молочна промисловість. – 2003. – №1(4). – С. 44–46.

5. Промислові підприємства Житомирщини: Статистичний збірник. – Житомир, 2005. – 70 с.

6. Статистичний щорічник Житомирської області за 2004 рік. – Житомир, 2005. – 422 с.
